

Idyll under åskmoln:

PRESS OCH MONOPOLISM

"Det från västeuropeisk synpunkt mest förvånande är att de stora arbetarpartierna praktiskt taget saknar tidningar och understöd från tidningar", framhåller Herbert Tingsten bl a i denna översikt av pressens ställning och struktur i Australien och Nya Zeeland.

YTTLIGT SETT är pressens läge och ställning i Australien och Nya Zeeland ungefär densamma som i andra demokratiska länder på samma bildningsnivå. Tryckfriheten är fullständig; statliga organ finns inte, utom ett slags Post- och Inrikes Tidningar i Nya Zeeland. I Australien är antalet dagliga tidningar (alla dagar utom söndagar) 49 med en sammanlagd upplaga av omkring 4 miljoner; Nya Zeeland, där storstäderna är mindre dominerande, har 41 tidningar med mer än en miljon i total upplaga. Men bakom dessa uppgifter och siffror framträder, särskilt i Australien, tendenser som är väl kända i många länder, men ingestädes i andra demokratier är så markerade.

I båda länderna är tidningarna — alla tidningar av betydelse — i exceptionell grad kommersiella företag, nästan uteslutande inriktade på nyheter och annonser. Nyhetsförmedlingen är i de stora tidningarna lika snabb och omfattande som i goda västeuropeiska och amerikanska tidningar och lika sensationellt arrangerad som i USA; sporten tar ovanligt stor plats. Annonserna fyller ofta två tredjedelar av dessa publikationer på 40–60 sidor. Politik och kultur är vanvårdade. Två eller tre ledare är obligatoriska, men de innehåller i regel korta, med den driven och opersonlig stil formulerade uttalanden av trivial typ. Kulturartiklar av svensk typ är högst sällsynta, bokrecensionerna är få och teateranmälningarna — helt naturligt på grund av bristen på teater — ännu färre. Vid samtal med direktörer och redaktörer blir intrycket att försäljningstanken är förhärskande, att tidningar betraktas ungefär lika kommersiellt som traktorer eller televisionsapparater, att ledarskrivningen är en högst sekundär verksamhet. Naturligtvis finns några tidningsmän med idéer och patos, men den tränade färglösheten och förnumstigheten är regel och princip. I sista hand anses styrelsen, alltså ägarna, självfallet böra bestämma tidningens hållning. Likväl bör understrykas att de stora tidningarna står på en högre intellektuell nivå än den engelska masspressen, även om de är klart underlägsna Guardian, Times och New York Times.

Man betonar, både i och utanför redaktionerna, att tidningarna är självständiga. Detta är utan tvivel riktigt såvitt avseer

Heralds byggnad i Sydney, inrymmande en morgontidning, en aftontidning, två veckotidningar samt radio- och TV-stationer.

tvivel riktigt såvitt avseer oväsentliga undantag ingen ekonomisk och knappast någon personlig förbindelse med de politiska partierna finns och tidningsmännen genomgående står utanför partipolitiken. Men då tidningarna är privatägda, är givet att de håller på det fria näringslivet mot reglerings- och socialiserings-tendenser och att de alltså, i stort sett, stöder de partier — främst liberalerna i Australien och det nationella partiet i Nya Zeeland — som bekämpar labour. Ja, det kan till och med sägas att pressen representerar den mest konservativa och stridbara flygeln inom antisocialismen och att den — naturligtvis under fasthållande vid demokratin — kritiserar alla utvidgningar av statsmakten och gärna vänder sig mot regeringarna och parlamenten med i det enkla folkets namn framförda anklagelser för självskhet och maktlystnad. Det blir därför naturligt att tidningarna i enskilda fall angriper även konservativa regeringar, även om de i huvudsak riktar sin polemik mot labour. Den politiska nyhetsförmedlingen är relativt opartisk; flera tidningschefer försäkrar mig att man vid valen på centimetern ger lika mycket utrymme åt labour som åt dess motståndare, och i flera fall kan jag betyga den mönstergilla objektiviteten — och träkigheten — i politiska reportage.

Det från västeuropeisk synpunkt mest förvånande är att de stora arbetarpartierna praktiskt taget saknar tidningar och understöd från tidningar. Försök har gjorts från partiorganisationer och fackföreningar att ändra detta förhållande, dock i ganska liten skala och med otillräckliga ekonomiska insatser. För närvarande finns endast en arbetartidning på några tusen exemplar i en liten stad i vartdera av de båda länderna — de enda jämförbara länder i världen där ett stort parti är utan stämna i pressen.

Australiska arbetarpartiets nyvalde ledare Calwell ingick förra sommaren på denna fråga i en föreläsning vid Melbournes universitet. Han beklagade pressens labourfientliga hållning, samtidigt som han sade den vara naturlig med hänsyn till att tidningarna är privatägda och kommersiella.

han hävdade att oviljan mot labour kom till uttryck inte bara i ledande artiklar, utan också i irvalet och presentationen av nyheter — på denna punkt yttrade han sig dock med påtaglig moderation. En rad försök att bygga upp en labourpress hade misslyckats, framhöll Calwell. Att nu upprätta dagliga tidningar i de två största städerna kunde beräknas kosta 4 milj pund, eller 5 pund på varje fackföreningsmedlem, och en sådan ansträngning måste betraktas som utesluten. Med stolthet förklarade Calwell att arbetarpartiet visat sig kunna vinna framgångar trots pressen: "Hur stora svårigheter vi än haft och hur hårt pressen än bekämpar oss, vet vi att labour vann valen 1943 och 1946 med alla dagstidningar mot sig, och vi är övertygade om att vi kan, och skall, segra igen, trots detta motstånd."

Varför har labourtidningarna misslyckats? Calwell framhävde, utan tvivel med fog, att dessa tidningar har haft svårare att få annonser än andra. Men hans egen redogörelse visade att labours tidningsförsök lidit av den nästan permanenta splittringen inom partiet. Varje tidningsföretag har blivit ett fält för konflikter mellan skilda fraktioner och fackföreningar. I dagens läge vågar inte labour starta en tidning, säger en annan av partiets ledare i ett samtal, ty följden skulle bli en koncentration av motsättningarna till tidningens skötsel. Många politiker och journalister, inom och utom labour, anser att en annan orsak till partitidningarnas fiasko har varit att den snävt partipolitiska inriktningen skrämt bort läsarna och att man vanskött nyheterna och reportaget över huvud.

Ett än allvarigare problem i australisk — inte i nyzeeländsk — press utgör den enastående koncentrationen eller monopolismen: tidningarna blir allt färre och större, äganderätten till de stora tidningarna samlas alltmera på ett fåtal händer, tidningsägarna behärskar tillika en växande del av andra massmedia, radion och televisionen.

Ingen tidning har avsevärd spridning över hela landet, men den i statshuvudstäderna publicerade pressen är helt dominerande, med omkring 80 proc av den samlade upplagan. Dessa tidningars antal har efter hand sjunkit till 14. Ett stort antal tidningar i skilda huvudstäder ägs av två bolag, som har hand om bortåt två tredjedelar av den totala tidningsutgivningen. I Melbourne äger ett bolag en morgon- och

en aftontidning med tillsammans över en miljon i upplaga; samma bolag äger eller kontrollerar de två tidningarna i Brisbane (400 000 exemplar) och den största tidningen i Adelaide (180 000). Landets mest kända tidning, Sydney Morning Herald (310 000), ägs av ett bolag som tillika utger två aftontidningar i Sydney (520 000). De stora tidningsbolagen publicerar också söndagstidningar och tidskrifter och har inom dessa områden en minst lika stark ställning som i fråga om dagstidningar.

Men det är inte nog med denna oerhörda koncentration i publikationsväg. Både statlig och privat radio och television finns enligt gällande australisk lagstiftning; de privatägda stationerna utgör flertalet och har de ojämeförfligta flesta lyssnarna. I det stora flertalet privata radioföretag har tidningsägarna aktiemajoritet eller en stor del av aktierna, och sju av de åtta privatägda televisionsföretagen ägs av tidningsbolag. Den kommersiella inriktning som kännetecknar pressen blir alltså utslagsgivande även i radio och television. Endast några få radiostationer ägs av organisationer med annan karaktär, partier och religiösa samfund.

Denna koncentration kritiserar ofta, ehuru mera enskilt än offentligt. Inom arbetarpartiet angräps den av samma skäl som anförs mot tidningarna: man klagar över färgad nyhetsförmedling och förstucken konservativ propaganda. Även inom regeringspartierna, liksom bland tidningsledarna själva, märks oro inför situationen; ledande liberaler förklarar i privatsamtal att ett ingripande i någon form är under övervägande. Å andra sidan påstås att några större olägenheter inte framträtt. Radio- och televisionsföretagen, privata likaväl som statliga, är skyldiga att enligt vissa regler fördela rent politiska inlägg mellan de skilda partierna, och man säger sig sträva efter att göra nyhetsförmedlingen opartisk. Säkert är att det kommersiella syftets dominans tenderar att göra radion och televisionen, likaväl som tidningarna, förglömska och intellektuellt torftiga.

De senast berörda frågorna har ingen aktualitet i Nya Zeeland. Med något enda undantag utgör varje tidning ett självständigt företag. Radion är statlig, och någon television finns inte. En del uttalanden från det nationella partiets sida tyder på att partiet i regeringsställning skulle ge licenser åt privatägda radio- och televisionsföretag.

Som jag förut antytt kan man i Australien skymta en egendom-

lig generell motsättning mellan pressen och parlamentet, mellan redaktörerna (eller tidningsägarna) och politikerna. Det mest markanta exemplet är debatten om den förra året beslutade förhöjningen av parlamentsledamöternas och ministrarnas löner. Då förslag om höjning framställdes i ett kommittébetänkande mötte det kritik i så gott som hela pressen, med Sydney Morning Herald i spetsen. Ledmottivet var att politikerna ville sko sig själva, samtidigt som de uppmanade allmänheten till återhållsamhet för att förhindra fortsatt inflation. En opinionsundersökning visade att det stora flertalet väljare instämde med pressen. Följden blev att båda de stora partierna i den avgörande parlamentsdebatten angrep tidningarna i allmänhet och Sydney Morning Herald i synnerhet. Premiärminister Menzies talade om "den klassiska konflikten mellan medlemmarna av parlamentet, som valts av folket för att styra landet, och de personer som, utan att vara valda av andra än sig själva, söker att utöva kontroll över landets styrelse"; dåvarande labourledaren Evatt anklagade pressen för "hets inte blott mot enskilda parlamentsledamöter, utan mot parlamentet som institution"; båda hotade i vaga ordalag med åtgärder mot pressen. Såvitt jag förstår representerade både pressen och partiledarna i detta fall en mycket utbredd opinion; mer än i de flesta länder känner folk i Australien misstro mot såväl tidningar som politiker.

HERBERT TINGSTEN

Tidigare artiklar i denna serie har varit införda den 3, 6, 9, 13, 15, 19 och 22 juli samt den 2 och 5 augusti.